

**ALİMLƏRİMİZİN YUBİLEYLƏRİ
ЮБИЛЕЙ НАШИХ УЧЕНЫХ
ANNIVERSARY OF OUR SCIENTISTS**

UOT 371

Akif Nurağa oğlu Abbasov

pedaqogika elmləri doktoru, professor, Əməkdar müəllim

Azərbaycan Respublikasının Təhsil İnstitutunun elmi katibi

<https://orcid.org/0000-0002-9210-714> <https://doi.org/10.5281/zenodo.6444842> A

PROFESSOR TELMAN VƏLİXANLININ ELMİ, BƏDİİ VƏ MƏNƏVİ DÜNYASI

Акиф Нурага оглы Аббасов

доктор педагогических наук, профессор, Заслуженный учитель,

ученый секретарь Института Образования Азербайджанской Республики

**НАУЧНЫЙ, ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ И НРАВСТВЕННЫЙ МИР
ПРОФЕССОРА ТЕЛЬМАНА ВАЛИХАНЛИ**

Akif Nuragha Abbasov

doctor of pedagogical sciences, professor, Honored teacher

scientific secretary at the Institute of Education of the Republic of Azerbaijan

**PROFESSOR TELMAN VALIKHANLI'
SCIENTIFIC, ARTISTIC AND MORAL WORLD**

Xülasə. Professor Telman Vəlixanlının 60 yaşı tamam olur. Telman müəllim çoxsahəli fəaliyyətə malik şəxsdir. Elmlər doktoru, naşir, tərcüməçi, jurnallar redaktoru, nəşriyyat direktoru, ədəbiyyatşünas, avrasiyaçı-alim, təhsil təşkilatçısıdır. Uzun illər Bakı Slavyan Universitetində tədris işləri üzrə prorektor vəzifəsində çalışmışdır. Hazırda universitetin professorudur. Məqalə Telman Vəlixanlının həyatı və fəaliyyətinə həsr edilmişdir.

Açar sözlər: *ildönümü, yubiley, elmlər doktoru, naşir, tərcüməçi, jurnal redaktoru, nəşriyyat direktoru, ədəbiyyatşünas, avrasiyaçı-alim, təhsil təşkilatçısı*

Резюме. Профессору Тельману Валиханлы исполняется 60 лет. Он – многогранная личность. Доктор наук, издатель, переводчик, редактор журнала, директор издательства, литературный критик, ученый-евразист, организатор образования. Много лет работал проректором по учебной работе Бакинского Славянского Университета. В настоящее время он профессор университета. Статья посвящена жизни и деятельности Тельмана Валиханлы.

Ключевые слова: *юбилей, юбиляр, доктор наук, издатель, переводчик, редактор журнала, директор издательства, литературовед, ученый-евразист, организатор образования*

Summary. Professor Telman Valikhanly is 60 years old. He is a multifaceted personality. Doctor of sciences, publisher, translator, editor of a journal, director of a publishing house, literary critic, Eurasian scholar, organizer of education. For many years he worked as vice-rector for academic affairs of the Baku Slavic University. He is currently a university professor. The article is devoted to the life and work of Telman Valikhanly.

Keywords: anniversary, hero of the day, doctor of sciences, publisher, translator, editor of the journal, director of the publishing house, literary critic, Eurasian scholar, organizer of education

Aylar keçdi, illər dolandı, nəhayət, gəlib ömrünün altmışıncı baharına çatdın, əziz dostum! Ürəyinin təmizliyindəndir, xoş niyyətli olmağındandır ki, dostun, yoldaşın, yaxınların, uzaqların, ətrafındakılar sevincinə qatılır. Üzün həmişə gülür, dodaqlarından təbəssüm əskik olmur, özündən böyüklər də, kiçiklər də sənənlə rastlaşanda, sənənlə danışanda xoş ovqatda olur, təəssüratı yaxşılaşır, əhvalı yüksəlir.

Tanrım qaytar məni uşaqlığıma

Eşidəndə ki, sənənin altmış yaşın olacaq, masanın arxasına keçdim. Diyircəkli qələmi əlimə götürəndə nədənsə uşaqlıq və gənclik illərindən oxuduğum, artıq müəllifini unutduğum şeirdən bir beyt yadıma düşdü:

İllərə nə var ki, illər tələsmir,

İllər nə bilir ki, ürək nə çəkir?!

Bəli, o dövrlərdə, valideynlərimizin himayəsində, qayğısı altında olduğumuz, dünyanı yalnız al-əlvan boyalarla gördüyümüz, işimizin gücümüzün az olduğu günlərdə bizə elə gəlirdi ki, illər, aylar, günlər çox ləng gedir. Tez böyümək, yekə kişi olmaq, ali təhsili başa vurmaq, işləmək, bir vəzifə və ailə sahibi olmaq istəyirdik. İllər isə sanki yerində sayırdı.

Həmin hisslərlə sən də yaşamısan, əziz dost! 1963-cü il iyul ayının 22-də Yardımlı rayonunun Vəlixanlı kəndində dünyaya göz açmısan.

Sən Həmzağa kişinin sevimli övladısan. Soyadınız Cəfərovdur. Boya-başa çatdığın bu kəndlə, kəndin adamlarına son dərəcə bağlı olduğundan kəndin adını (Vəlixanlı) özünə təxəllüs götürmüşsən.

Günləri, həftələri, ayları yola saldıqca uşaqlıq təəssüratları ilə görmüşsən ki, illər nə isə ləng keçir. Onlar ötdükcə sənənin dünyanı da genişləndirib, dünyagörüşün də artıb. Arzuların çox olub, həmin arzuların qanadlarında şirinli-şəkərli uşaqlıq illərinə əlvida demisən!

Sevimli kənd müəllimlərini, indi dünyasını dəyişmiş Əhmədağa müəllimi, Mirzə müəllimi həmişə hörmət və məhəbbətlə yada salırsan. İlk müəllimin Şamil Məmmədova baş çək-

məyi özünə borc bilirsən. Bizə qələm tutmağı, oxuyub-yazmağı, sinifdə, məktəbdə, ictimai yerlərdə davranmağı öyrədən ilk müəllimlərimiz unudulmazdırlar. Mənim də ilk müəllimim, Əməkdar müəllim Nəsimə Qurbanovaya böyük məhəbbətim, hörmətim olub və olacaq da. Yaxınlarda "Azərbaycan müəllimi" qəzetində onun xatirəsinə həsr etdiyim "Mənim ilk müəllimim" adlı yazını çap etdirmişəm. Qəzet üçüncü sinifdə N. Qurbanova və bütün siniflə çəkdiyimiz şəkli də vermişdi.

Kəndin özünəməxsus özəllikləri, gözəllikləri olsa da, şəhər həyatının cazibəsi uşaqları, gəncləri ovsunlayır.

"Düşdük yolların ağzına, Baxtımızın sorağına" (Ramiz Rövşən demişkən)

Kənd məktəbini bitirib, Bakıya ali təhsil almağa gələndə arzuların aşıb-daşdı. Kənd məktəbinin məzunu ola-ola sən rus ədəbiyyatı və tarix fənləri üzrə şifahi imtahanlardan "əla" qiymətlər aldın, Azərbaycan Pedaqoji Rus Dili və Ədəbiyyatı İnstitutuna (hazırda Bakı Slavyan Universiteti) qəbul olundun. Mühazirə və seminar məşğələlərinə hazırlıqlı gəlirdin. O zamanlar indiki kimi deyildi. Ali təhsil müəssisələri barmaqla sayılırdı. İnstitutlara qəbul olmaq çətin idi. İndi dövlət ali təhsil müəssisələri də, qeyri-dövlət təhsil ocaqları da çoxdur, qəbul planı da kifayət qədər. O vaxtlar Bakıya qəbul imtahanlarına gələnlər kənd camaatının, rayon (şəhər) sakinlərinin böyük hissəsinin diqqət mərkəzində idi. Qəbul olan da, imtahanlardan kəsilmənlər də tez bir zamanda məlum olurdu.

Ona görə də gənclər imtahanlara ciddi, məsuliyyətlə hazırlanırdılar. Təhsil illərində də çalışırdılar ki, yaxşı oxusunlar. Ali təhsil alıb rayona, kəndə qayıdanda artıq onların necə oxumaları barədə camaatın, valideynlərinin xəbəri olurdu.

Bizim kimi sən də bu məsuliyyətin əhatəsində olmusan.

Rus dilini mükəmməl öyrənmək, dil-danışıq mühitindən bəhrələnmək üçün tələbə müba-

diləsi xətti ilə 1983-1984-cü tədris ilində Həştərxan Pedaqoji İnstitutunun (indiki Həştərxan Dövlət Universiteti) filologiya fakültəsində də təhsil aldın. İllər tələməsə də, 1985-ci ildə M.F. Axundov adına Azərbaycan Pedaqoji Rus dili və Ədəbiyyatı İnstitutunu (hazırda Bakı Slavyan Universiteti) fərqlənmə diplomu ilə bitirdin.

29 il sonra hazırkı Həştərxan Dövlət Universiteti sənin “Древняя Рус и тюрки: в литературных памятниках XII-XVII вв.” monoqrafıyanı çap etdi.

Ali təhsil illərində akademik Teymur Bün-yadovdan, professorlar Məmməd Qocayev, Yusif Rüstəmov və Bela Musayevadan, dosentlər Zemfira Mehdizadədən, Sevil Məmmədovadan, Validə Əliyevadan və başqalarından dərslər aldın. Onları da həmişə minnətdarlıqla xatırlayırsan.

“Müəllimlik – qaranlıqları aydınlığa çıxaranların peşəsi”

Ən böyük arzularından biri təhsil aldığı Vəlixanlı kənd məktəbində müəllim işləmək idi. Bu arzuna qovuşdun. Üç il burada rus dilini və ədəbiyyatını tədris etdin. Dil öyrənmək üçün mühit lazımdır. Şəhər, rayon mərkəzi şəraitində xarici dil öyrənmək rahatdır.

O zamanlar SSRİ deyilən bir imperiyanın caynağında olduğumuzdan rus dili az qala ana dilimiz səviyyəsində idi. Rus dilini yaxşı bilənlərə vəzifə verilirdi.

Şəhərlərdə ruslar yaşadığından bir çox uşaqlar həyəət-bacada rus uşaqları ilə oturub-durduqlarından, oynadıqlarından məktəbə getməmişdən əvvəl rus dilini öyrənirdi. Kəndlərdə isə, belə mühit yox idi. Ümumtəhsil məktəblərində rus dilini öyrətmək isə, müəyyən çətinliklər törədirdi. Həftədə 1 qırx beş dəqiqə ərzində 30-40 uşaq rus dilində danışmağı, başa düşməyi heç cür öyrənə bilmirdi.

Ona görə də, Telman müəllim, sən dilin tədrisinin əlverişli yolları üzərində düşünür, müəllim-şagird münasibətlərini, pedaqoji əməkdaşlıq məsələlərini lazımi səviyyədə qurmaqla yanaşı rus dilinə yiyələnmənin səmərəli üsul və vasitələrindən faydalanırdın. Elə bunun nəticəsi idi ki, sonradan neçə şagirdin sənə yolunu tutub, rus dili müəllimi oldu.

Rayonda işləyərkən (1985-1988) sənə məktəb direktoru, rayon komsomol komitəsinin birinci katibi və s. vəzifələr, o vaxtkı Sovetlər

İttifaqının Dövlət Təhlükəsizlik Komitəsinin aspiranturasında təhsil təklif olundu.

Telman müəllim, sən yerində sayan oğul deyildin, irəliyə baxırdın. Artıq bir kənd məktəbi çərçivəsinə sığışa bilmirdin. Pedaqoji işi, müəllimlik peşəsini, öz ixtisasını sevsən də, nəzəri və metodik hazırlığa, pedaqoji ustalığa yiyələnsən də, pedaqoji kollektivin, şagirdlərin, həm də valideynlərin hörmət və məhəbbətini qazansan da, elmin enişli-yoxuşlu, daşlı-kəsəkli yollarında irəliləmək istədin. Yenidən Bakı şəhərinə gəldin. M.F. Axundov adına APRDƏİ-nin əyani aspiranturasını seçmişdin. 1988-1989-cu illərdə ordu sıralarında xidmət etdin.

O vaxtlar Qarabağ hadisələri başlamışdı. Hərbi xidmətdə olduğun Pskov və Minskdəki hərbi hissələrdə Qarabağ tarixi, Azərbaycan-Ermənistan qarşıdurması barədə mühazirələr oxumağa və azərbaycanlılardan ibarət musiqi qrupunun çıxışlarına nail oldun.

Aspiranturayı bitirib "M.Y. Lermontovun nəsr əsərləri Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığı və tərcümələrində" adlı namizədlik dissertasiyasını müdafiə etdin (1992).

Elmin enişli, yoxuşlu yolları sənə özünə elə bağlamışdı ki, araşdırmalarını davam etdirməyə başladı. Doktorluq dissertasiya mövzusu- nu təsdiq etdirdin. Səriştəli ali məktəb müəllimi kimi auditoriyaya daxil olub mühazirələr oxuyur, asudə vaxtlarında elm aləminə baş vururdun.

Sənə maraqlandıran qədim rus ədəbiyyatında slavyan-türk əlaqələri idi. Dissertasiya üzərində işləyir, mövzuya uyğun məqalələr çap etdirir, monoqrafıya hazırlayırdın.

Elmi rəhbərin, Əməkdar elm xadimi, professor Murtuz Sadıxlının dəyərli tövsiyələri hesabına artıq hərbi xidmət dövründə namizədlik işi üzrə materiallar toplayıb sistemləşdirməyə və ordudan geri dönməyə kimi işi müzakirəyə təqdim etməyə nail oldun.

“Elmin fəziləti ibadətə fəzilətindən əfzəldir” (Həzrəti Məhəmməd peyğəmbər demişkən)

Telman müəllim, sən həmişə irəliyə baxmısan. Elmin enişli, yoxuşlu yolları sənə özünə elə bağlamışdı ki, araşdırmalarını davam etdirməyə başladı. Özünü yaxşı müəllim kimi tanıtdın. Müstəsna hal kimi institutun rektoru, mərhum professor Firudin Hüseynov kafedra müdirinə sənə müəllimlikdən birbaşa dosent vəzifəsi-

nə keçirməyi təklif etdi. Doktorluq dissertasiyası mövzun təsdiq olundu.

Mövzun səni Moskva, Sankt-Peterburq kitabxanalarına üz tutmağa, slavyan ölkələrində kitab və məqalələr çap etdirməyə istiqamətləndirdi. Bakıda monoqrafiyaların nəşr olundu.

Nəhayət, 2004-cü ildə “Qədim rus ədəbiyyatında slavyan-türk əlaqələri” adlı doktorluq dissertasiyasını müdafiə edərək, filologiya elmləri doktoru elmi dərəcəsi, bir müddət sonra professor elmi adı aldın.

Dissertasiyanın müdafiəsi ilə bağlı aparıcı təşkilat Rusiya Elmlər Akademiyasının M. Qorki adına Dünya Ədəbiyyatı İnstitutu (Qədim slavyan ədəbiyyatları şöbəsi, şöbə müdiri A.S. Dyomin); rəsmi opponentlər A. Puşkin adına Rus Dili İnstitutunun dünya ədəbiyyatı kafedrasının müdiri professor S.N. Travnikov və professor M.Q. Qocayev olmuşdur.

Doktorluq dissertasiyasının müdafiəsi yüksək səviyyədə keçmiş, istər aparıcı təşkilat, istər rəsmi opponentlər, istərsə də çıxış edən dissertasiya şurası üzvləri əsərin elmi dəyəri, aktuallığı, alınan nəticələrin etibarlılığı və mötəbərliyi haqqında müsbət fikirlər səsləndirmişlər. Təbii ki, mövzunun xarakteri nüfuzlu rus alimlərinin opponentliyinə qarşı ciddi elmi səviyyə və hazırlıq tələb edirdi.

Dissertasiyada X-XVII əsrlərə aid rus ədəbi abidələrində türk və slavyan xalqlarının əlaqələri, onların hərbi-siyasi, mədəni, iqtisadi, dini-etik və sadəcə insani münasibətləri geniş şəkildə araşdırılmış, eyni tarixi-mədəni areala məxsus bu etnos və xalqların ortaq tarixinin və birgə yaşayışının məhsulu olan müştərək maddi və mənəvi dəyərlərə münasibət bildirilmişdi. Burada “Ötən illərin hekayəti”, “İqor polku haqqında söyləmə”, “Məhmət sultan hekayəti”, “Topal Teymur haqqında povest”, “Kazan tarixi” və sair əsərlərdə türk motivləri və mövzuları geniş və dərin şəkildə təhlil edilir. Sonradan bu ədəbi abidələrin tərəfinizdən dilimizə tərcüməsi həm də “Qədim rus ədəbiyyatı”, “Rus ədəbiyyatı tarixi” dərslərinin yazılmasına imkan verdi.

Geniş elmi maraq dairən, elmi-pedaqoji fəaliyyətin, şəxsi təşəbbüsünlə təşkil olunan yaradıcı təşkilat və mətbuat orqanlarında işin, layihələrin sənə müxtəlif illərdə Türkiyə, Macarıstan, Rusiya, İngiltərə, Almaniya, Serbiya, Gürcüstan, Moldova, Qazaxıstan və başqa ölkələrdə

bir çox trening və təlimlərdə, konfrans və simpoziumlarda iştirak və çıxış etmək fürsəti yaratdı.

Təhsildə innovativ fəaliyyət, təsisçilik, təhsil təşkilatçısı

**“Ağıl-kamal verdi sənə yaradan,
Çalışıb hər sirri öyrən hər zaman”**

(Əvhədi Marağayi demişkən)

Telman müəllim, sən işgüzar və innovativ fəaliyyəti ilə seçilən təhsil təşkilatçısısan. Hələ 1993-cü ildə ölkədə təşkil olunan ilk özəl Tərcümə və Tədris mərkəzlərindən birini təsis etdin, sonra isə 1994-cü ildə ilk özəl – “Mütərcim” nəşriyyatını yaratdın. Məktəb sevgisi səni ölkədə ilk yeni tipli orta təhsil müəssisələrindən biri – “Turan” liseyini təsis etməyə gətirib çıxardı.

Ölkə Prezidentinin istedadlı və qabiliyyətli şagirdlərə qayğının artırılması ilə bağlı sərəncamına uyğun olaraq, bu liseyin və Bakı şəhəri 15 nömrəli məktəbin bazasında, Bakı Slavyan Universiteti nəzdində Məktəb-Lisey Kompleksinin təşkilinə, onun maddi-tədris bazasını yaratmağa, ilk dəfə dövlət orta təhsil müəssisəsində təsərrüfat hesablı xidmətlərin göstərilməsinə nail oldun...

1991-ci ildən bu günədək rus ədəbiyyatının tarixi kafedrasında laborant, baş laborant, müəllim və dosent vəzifələrində çalışmışsan. 2014-2022-ci illərdə universitetin tədris işləri üzrə prorektor olmusan. Bakı Slavyan Universitetində ali təhsilin yüksək səviyyədə təşkilində, pedaqoji kadrların hazırlanmasında səmərəli fəaliyyət göstərmisən. Hazırda rus ədəbiyyatı tarixi kafedrasının professorusan. Uzunmüddətli səmərəli fəaliyyətinizə görə “Əməkdar müəllim” Fəxri adına layiq görülmüsən.

2017-ci ildə Sənin təşəbbüsünlə *Tədris və İnnovasiya Mərkəzi* yaradılmışdır. Bu gün həmin mərkəz bütün təhsil pillələri və səviyyələrində təhsilalanlar üçün müxtəlif təhsil xidmətləri həyata keçirir. Ölkəmizdə bütün təhsil pillələri və səviyyələrində, xüsusilə təlim qeyri-dövlət dillərində aparılan məktəb və siniflərdə bilinqval və polilingval təlim modelinin geniş tətbiqi ideyasının tərəfdarı kimi zəruri təhsil proqramları (standartları) və planları işləyib müvafiq icra orqanına təqdim etmişən. Xaricdə və respublikada keçirilən konfranslarda bu mövzuda çıxış edirsən. Rusiyada yaşayan türkdilli uşaqlar üçün rus dili üzrə tədris vəsaitiniz (I-IV siniflər,

həmmüəllif dosent Mədinə Qiyasbəyli) Moskvada nəşr olunub.

Sən rus dilinin orta və ali məktəblərimizdə təlim dili kimi səmərəli tədrisi məqsədilə beynəlxalq metodik seminarların, konfransların təşkilatçısısan. Layihə rəhbərliyin və həmmüəllifliyinlə hazırlanan "Rus dili xarici dil kimi" dərslik vəsaitindən Bakı Slavyan Universitetində ixtisas üzrə əsas tədris vəsaiti kimi istifadə olunur. Üçcildlik tədris vəsaiti kimi nəzərdə tutulmuş "Rus ədəbiyyatı tarixi"nin birinci cildi də ikidilli tədris vəsaiti kimi faydalıdır.

Elmi kadr hazırlığındakı rolun

"Bilmədiyini bilənə öyrədin, Bilmədiyini bilməyəndən qaçın" (*Konfutsi demişkən*)

Telman müəllim! Səni fəaliyyətin, yaradıcılığın çoxsahəli, çoxistiqamətli. Bu istiqamətlərdən biri də elmi kadr hazırlığıdır. Bu sahədə də uğurların çoxdur. Dissertasiya müdafiələrində rəsmi opponent kimi çıxışlar etmişən, doktorant və dissertantlara elmi rəhbərlik edirsən. Elmlər doktoru proqramı üzrə bir nəfər doktorantın elmi məsləhətçisisən. Deməli, bir tərəfdən elmi rəhbər, elmi məsləhətçi, digər tərəfdən, rəsmi opponent və rəyçi kimi elmi kadrların yetişməsinə öz töhfəni vermişən!

İllər keçir. Mənim kimi, başqaları kimi sən də daha artıq "İllərə nə var ki, illər tələsmir" deyə bilmirsən. İş-güc o qədər çoxalır ki, çatdıra bilmirsən. Fikirləşirsən: "Bu illər niyə belə tələsir? Gözünü açıb-yumursan, növbəti il gəlir".

Xalq şairi Bəxtiyar Vahabzadənin yazdığı kimi sən də: "Bircə ondan razısan ki, özündən narazısan".

Telman müəllim, 60-cı baharın gəlib yetişdi. Hərdən fikirləşirəm ki, görəsən həmin uğurları bu qısa müddət ərzində necə əldə edə bilmisən?

Bundan başqa, "Mütərcim" Tərcümə və Nəşriyyat-Poliqrafiya Mərkəzinin təsisçisisən (1993-cü ildən).

Bilinqval və polilingval təlim modelinə keçid təklifi

"Mən arzu edərdim ki, Azərbaycan gənci Şekspiri ingilis, Puşkini rus, Nizamini,

Füzulini, Nəsimini isə Azərbaycan dilində oxusun."

(Azərbaycan xalqının Ümummilli Lideri **Heydər Əliyev**)

Belə bir fikirdəsən ki, ölkədə yaranmış təhsil situasiyasına (təlim Azərbaycan dilində aparılan məktəb və siniflərlə yanaşı, rus, ingilis və fransız dillərində təlimin təşkili nəzərdə tutulur) uyğun olaraq, təxirə salınmadan 1) məktəbəqədər təhsilin məzmun və standartlarına yenedən baxılmalı, müəyyən olunmuş kurslar və maraqlar üzrə kurikulumlar (tədris proqramları), tədris vəsaitləri hazırlanmalı; 2) orta təhsili əcnəbi dillərdən birində alması nəzərdə tutulan uşaqlara dövlət dilinin mənimsədilməsi, məhz məktəbəqədərki təhsil dövründə onlara ana dili üzrə müvafiq nitq vərdişlərinin aşılması üçün xüsusi tədris proqramı işlənilməli; 3) uşaqların yaş psixologiyasının xüsusiyyətlərindən, müasir linqvodidaktikanın gəldiyi nəticələrdən, dövlət və qeyri-dövlət dillər üzrə dil-danışmaq vərdiş və bacarıqlarının 7 yaşadək dövrdə və 8-12 yaş arasında daha intensiv mənimsənilməsinin mümkünlüyündən çıxış edərək, məktəbəqədər təlim-təربiyənin və ibtidai təhsilin dillərin, məntiqi təfəkkürün və həyati biliklərin inkişafyönlü olması üçün I-IV siniflərdə tədris planları, təhsil standartları, fənn kurikulumları, dərsliklər yenedən nəzərdən keçirilməli; 4) 5-6-cı siniflərdə texniki və təbiət fənlərinə ayrılmış saatların azaldılması hesabına xarici dillərin tədrisi üzrə saatlar artırılmalı; 5) hazırda təlim rus dilində aparılan siniflərdə bilinqval təhsil modelinin tətbiqi və bu zaman dövlət dilində və rus dilində fənlərin yanaşı tədrisinə tədrisən keçməklə 8-9-cu siniflərdə tam paritetə (biri dövlət dili olmaqla iki təlim dilində tədrisə) nail olunmalı və bu zaman ana (dövlət) dilində təlimin ana dili və ədəbiyyat, Azərbaycan tarixi, Azərbaycan coğrafiyası, musiqi və s. fənləri əhatə edilməli; 6) 7-9-cu siniflərdə tədrisin təmayüllər üzrə aparılması məqsədilə dərs saatları maraqlar əsasında bölüşdürülməli və göstərilən siniflərdə xarici dil yarımqruplara bölünməklə 3 saat həcmində aparılmalı; 7) təmayül və profil üzrə fənlərin dərinləndirilməsi üçün 10-11-ci siniflərdə həftəlik dərs yükünün 26-28 saatadək azaldılması, yuxarı sinif şagirdlərinin sərbəst, yaradıcı və layihəyönlü fəaliyyəti dəstəklənməli; 8) bəzi ölkələrin təcrübəsindən çıxış edərək, geniş eksperiment şəklində tam orta təhsil pilləsində təmayüllər üzrə (10-11-ci siniflərdə) tədrisin yalnız ingilis dilində təşkili və sair kimi məsələlərin həlli bu gün bir vəzifə olaraq təhsil sistemi-

mizin qarşısında durmalıdır. Bu isə respublikamızda təkcə bilinməyən, həm də eksperiment şəklində multilingval tədris modelinin tətbiqinin mümkünlüyünü gündəmə gətirir...

Belə fikirdənsən ki, qloballaşma dövründə bilinməyən və multilingval təhsil modellərinin qəbulu qabaqcıl təhsil sistemlərinə malik ölkələr üçün artıq normaya çevrilməkdədir. Bu təkliflərdə Amerikada Kanadanın, Avropada Almaniyaya və Finlandiyanın, Asiyada Sinqapur və Malayziyanın, MDB-də Qazaxıstanın bu sahədə təcrübəsinə əsaslanırsan...

Naşir, tərcüməçi, jurnalist fəaliyyəti

“İnsan qılıncının kəskinliyi ilə qəhrəman ola bilməz, ağılın kəskin olması lazımdır” (*Məmməd Səid Ordubadi demişkən*)

1996-cı ildə “Mütərcim” ədəbi-bədii və tərcümə jurnalını, 1997-ci ildə “Humanitar elmlərin öyrənilməsinin aktual problemləri” məcmuəsini təsis etməklə ədəbiyyatımıza, dilçilik, ədəbiyyatşünaslıq, pedaqoji və psixoloji elmi istiqamətlərimizə öz töhfəni verirsən. “Mütərcim” jurnalı uzun müddət Azərbaycan Yazıçılar Birliyi və Bakı Slavyan Universitetinin həmtəsisçiliyi ilə nəşr olunub. “Humanitar elmlərin öyrənilməsinin aktual problemləri” ali məktəblərarası elmi məcmuəsi isə buraxılmağa başladığı zamandan Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında Ali Attestasiya Komissiyasının müəyyənləşdirdiyi nəşrlərin siyahısındadır.

2009-2013-cü illərdə Moskvada nəşr olunan “Literaturnaya qazeta”da və onun “Yevraziyskaya muza” əlavəsində Azərbaycanın təmsilçisi kimi ədəbiyyatımızla bağlı materiallarla mütəmadi olaraq çıxış etmişən. Müəllifi olduğun “Ən yeni Azərbaycan ədəbiyyatı” fəslə Almatıda rus dilində çap olunmuş “Ən yeni xarici ədəbiyyat” məcmuəsinə (2011) daxil edilmişdir. MAPRYALın Azərbaycan üzrə koordinatoru (2006-cı ildən), respublikamızda və xaricdə nəşr edilən bir sıra elmi və elmi-metodik nəşrlərin redaksiya heyətinin üzvüsən.

Tərcüməçilik fəaliyyəti

“Ehtiyac əməyi, əmək biliyi doğurmuşdur” (*Onore de Balzak demişkən*)

Tərcüməçilik Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin üzvü kimi fəaliyyətinin əsas istiqamətlərindəndir.

Fikirləşirəm: bu qədər işləri necə çatdırırsan? Bəli, illər uşaqlıq və gənclik illərimizdə ol-

duğu kimi “tısbağa yerışı” ilə getmir. Əksinə, elə sürətlə ötüb-keçir ki, gecəmizi gündüzümüzdə qatmağımızın da xeyri olmur.

Sən müxtəlif illərdə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin sərəncamları ilə latın qrafikası ilə buraxılmış 10-dan çox kitabın, o cümlədən antologiyaların tərtibçisi və ön sözün müəllifisən. Sənin təşəbbüsün və ön sözünlə 2014-cü ildə ikicildlik “Ən yeni rus ədəbiyyatı” antologiyası Azərbaycan, ikicildlik “Noveyşaya azərbaycanskaya literatura” antologiyası isə rus dilində nəşr olunmuşdur. M.Y. Lermontov və A.S. Puşkinin (2 cildə) “Seçilmiş əsərləri”ni tərtib etmiş, M.A. Şoloxovun “Sakit Don” romanını nəşrə hazırlamısan.

Əziz Telman müəllim! Sən qibtədoğuraq tərcüməçilik qabiliyyətinə maliksən! Qədim və XVIII əsr rus ədəbiyyatı nümunələrini, L.N. Tolstoyun, F.M. Dostoyevskinin, V. Voynoviçin, B. Yevseyevin, V. Kupryanovun, A. Jiqulinin ayrı-ayrı əsərlərini dilimizə çevirmisən. F.M. Dostoyevskinin “Karamazov qardaşları” romanını tərcümə etmiş (2010), iki cildə nəşrinə nail olmusan. Həmin uğurlu tərcüməyə görə Beynəlxalq Tərcümə Assosiasiyası və Rusiya Elmlər Akademiyasının Puşkin İnstitutunun Beynəlxalq Tərcümə mükafatına, Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin Tofiq Bayram adına, Azərbaycan Mədəniyyət Nazirliyinin “Qızıl kəlmə” ədəbi mükafatlarına və s. layiq görülmüsən.

“Biliyin ağası olmaq üçün zəhmətin köləsi olmaq lazımdır”

(*Onore de Balzak demişkən*)

Telman müəllim, sən 30-dan çox kitabın (dərslük, monoqrafiya, lüğət, tədris proqramları və s.), 300-dək məqalənin müəllifisən. Bu sırada məktəb dərslüklərinin hazırlanmasına xüsusi əhəmiyyət verirsən.

Təlim rus dilində aparılan məktəblərin VII, VIII, XI sinifləri üçün “Literatura” dərslüklərinin (2006-2017-ci illərdə) həmmüəllifi, 2016-cı ildə Elm və Təhsil Nazirliyinin təşəbbüsü ilə sifariş edilmiş və icrası davam edən yeni məzmun və tərtibatda “Literatura” dərslük kompleksləri seriyasının (V, VI, VII, VIII siniflər) layihə rəhbəri və həmmüəllifisən.

Telman müəllim, sən Azərbaycanda rus ədəbiyyatının yeni resepsiyası və uzun dövr milli ədəbiyyatımızla sıx yaradıcılıq əlaqəsi olmuş həmin ədəbiyyatla bağlı təsəvvürlərin transfor-

masiyası, bu baxışların ümumtəhsil və ali təhsil müəssisələri üçün dərsliklərə gətirilməsi məsələləri ilə məşğulsan.

Davam edən “Literatura” dərslik kompleksləri seriyasında milli ədəbiyyatımızın dominantlığı təmin olunmaqla bərabər, tarixi-xronoloji prinsip əsasında həm də şagirdlərdə rus və dünya ədəbiyyatı barədə dolğun və sistemli təsəvvürün yaradılmasına nail olmusan. Məqalə və çıxışlarında təlimi dövlət və qeyri-dövlət dillərində aparılan məktəblər üçün “Ədəbiyyat” fənn kurikulumunun yenilənməsinin, vahid fənn kurikulumunun yaradılmasının, şeir parçalarının və sair ədəbiyyat nümunələrinin yadda saxlanılması tələbinin altstandartlara daxil edilməsinin tərəfdarı kimi təkliflərin maraqlı doğurur.

Avrasiyaçı-alim

Sən həm də avrasiyaçı alim kimi slavyan-türk xalqlarının müştərək tarixi dəyərləri, eyni tarixi-mədəni arealı bölüşdürmə faktlarından bəhs edən bir sıra avrasiyaçılıq tədqiqatlarını Azərbaycan oxucusuna təqdim edirsən. Bu mövzu ilə bağlı Straxov, Danilevski, Trubeskoy, Savitski, L.Qumilyov, Pletnyova, Erencan Xaradavan, Nosovski və Fomenko, eləcə də bir sıra Türkiyə və Avropa tədqiqatçılarının əsərlərini tərcümə və təhlil edərək, “Avrasiyaçılıq ideyalarına Azərbaycandan baxış” adı altında nəşr etdirib (2010, 2018) Türk Dövlətləri Birliyi ideyasına, tarixi-mədəni tip kimi türklərin dünya sivilizasiyaya verdiyi töhfələri və bu sahədə perspektiv tədqiqatları gündəmə gətirirsən.

XV-XVII əsrlər rus ədəbiyyatında türklər” kitabın 2002-ci ildə Moskvada, sonralar isə Ankarada işıq üzü görmüşdür. Həmin əsər Türkiyə türkcəsində Beynəlxalq Türksöy mükafatına təqdim olunmuşdur (2010).

Təltiflərin

Ədəbiyyat:

1. Cəfərov (Vəlixanlı), T. Avrasiyaçılıq ideyalarına Azərbaycandan baxış: Məqalə və tərcümələr toplusu / Telman Cəfərov (Vəlixanlı). -Bakı: Mütərcim, -2018.
2. Telman Vəlixanlı (Cəfərov) – 60. // “Ədəbiyyat” qəzeti, -2023, 8 iyul, -s. 14.
3. Vəlixanlı (Cəfərov), T. Təhsil və ədəbiyyat. // “Ədəbiyyat” qəzeti, -2023, 8 iyul, -s.14-15

Telman müəllim, sən Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin sərəncamı ilə Səmərali fəaliyyətinə görə respublikanın Əməkdar müəllim Fəxri adına layiq görülmüsən (2016).

Son söz

Əziz Telman Həmzəğa oğlu Vəlixanlı (Cəfərov)! Ədəbiyyatşünas və avrasiyaçı-alim, nəşir, tərcüməçi, təhsil təşkilatçısı kimi bütün fəaliyyətlərinin fəvqündə duran sənə müəllimlik peşəsinə vurğunluğun və tutduğun vəzifələrdən asılı olmayaraq, təhsilimizin təəssübkeşliyi missiyandır. Aparılan islahatlara, yeni məzmunlu təhsil proqramlarının və tədris resurslarının yaradılmasına verdiyin töhfədir.

Bir nəfəsə yazdığım bu yazını tamamlayarkən Zəlimxan Yaqubun “Gözəllik” şeirindən bir bənd yadıma düşdü. Sanki sənə nəzərdə tutaraq yazıb o böyük şair:

Nə nurludu, nə parlaqdı, nə gözəldi,
Nur payıdır insanların ən gözəli.
Aydan alır, Gündən alır işığı,ni,
Baş tacıdır vicdanların ən gözəli.

Alim, tərcüməçi, nəşir dostum! Sən dönüb yaşadığın illərə baxanda sevinə, öyünə bilərsən. Çox böyük işlər görmüsən. Sən kamil şəxsiyyətə xas ola biləcək bütün müsbət keyfiyyətlərə yiyələnə bildin. Sənə gözəl bir insan, yaradıcı şəxş kimi çox sevirik. Sənə hələ vur-tut 60 yaşın var. Hələ qabaqda görüləsi nə qədər işlərin var. Sənə bundan sonra daha 60 il ömür arzulayıram. Amma sağlam, gümrah, nikbin bir həyat yaşayasan!!! Var ol!!!

Problemin aktuallığı. Professor Telman Vəlixanlının 60 illiyi tamam olur.

Problemin yeniliyi. Professor Telman Vəlixanlının 60 illiyi diqqətə çatdırılır.

Problemin praktik əhəmiyyəti. Məqalə doktorantlar və gənc tədqiqatçılar üçün faydalı olacaqdır.

E-mail: a.abbasov@arti.edu.az

Rəyçilər: ped.elm.dok., prof. İ.H. Cəbraylov,
ped.ü.fəls.dok. L.A. Məmmədli

Redaksiyaya daxil olub: 20.07.2023.